

INCA I LES GUERRES DE CUBA I DE LES FILIPINES DE 1895-98

ANTONI MARIMON RIUTORT

Les guerres de Cuba i de les Filipines de 1895-98 varen esser pels espanyols, en certa manera, el mateix que el Vietnam pels nord-americans. Uns 200.000 soldats espanyols anaren a lluitar contra les guerrilles independentistes a la «manigua», la selva tropical de Cuba. A les llunyanes Filipines, a l'Àsia oriental, n'hi anaren quasi 30.000. Més de 50.000 soldats dels exèrcits colonials espanyols no tornarien mai a casa seva. De les Illes Balears n'hi anaren uns 3.430, dels quals en moriren devers 760. La majoria dels soldats eren joves novells («novatos»), mal preparats per lluitar en els climes tropicals. La mortalitat fou altíssima a causa de la febre groga i altres malalties tropicals o per culpa del cansament i de la fam que patien. Els morts en combat varen esser molts pocs (el 3 per cent).

En aquell temps el servei militar era obligatori, però hi havia dues maneres legals de no fer-lo: Una era pagar un substitut, i l'altra pagar a l'estat una «redempció en metàl·lic» d'un 2.000 pessetes. Això eren molts de doblers el 1895, ja que, per exemple, un metge rural cobrava 500 pessetes anuals. Així, només anaren a lluitar i a morir a Cuba els fills dels pagesos i dels menestrals.

Gràcies a les llistes que apareixien al «Diario Oficial del Ministerio de La Guerra», a la «Gaceta de Madrid», a la premsa de l'època, i a la documentació de l'ajuntament d'Inca que ens ha facilitat Miquel Pieres (1), hem pogut saber molts dels noms dels inquers que anaren a Cuba.

Sabem que, com a mínim 104 joves anaren a lluitar a Ultramar (o sigui l'1'37% del total de la població del municipi). Aquesta xifra prové de les fonts generals

(1) Aquesta documentació procedeix de la secció de la correspondència i és del període 1898-1901.

esmentades abans. A més, de la documentació de l'Ajuntament sembla deduir-se que altres 57 inquers també formaren part dels exèrcits colonials, o almenys, de les unitats que foren dissoltes després del 1898 (2).

Un mínim de 24 joves d'Inca moriren a Cuba i 3 a les Filipines. La majoria eren soldats d'infanteria que varen morir a causa de malalties comunes, accidents o del «vòmit» (febre groga). No n'hi va haver cap que morís en combat. La majoria moriren a la ciutat de l'Havana, però n'hi va haver que trobaren la mort a diverses ciutats de Cuba com Alquízar, Güines, Marianao, Santiago de las Vegas (totes aquestes ciutats són de la província de l'Havana), Casilda (Santa Clara), Ciego de Avila (Santa Clara), Manzanillo, Bayamo i Holguín (Santiago de Cuba). A les Filipines els inquers moriren a Bocane (província de Bulacan), Calamba (La Laguna) i Manila. Els únics morts que no eren soldats foren el guerriller Antoni López Ramis i el guàrdia civil Pere Pujadas Estrany.

Els inquers que varen sobreviure a la guerra varen patir malalties, fam i cansament. La repatriació dels soldats dels exèrcits d'Ultramar va ésser un desastre i l'atenció donada pel govern va ésser clarament insuficient. Un cop a Mallorca, molts de repatriats es trobaren sense feina i reclamaren els doblers que l'estat els devia per la seva participació a la guerra. Fins i tot, hi va haver tres manifestacions de repatriats: dues a Palma i una a Felanitx.

Gràcies a la documentació de l'Ajuntament d'Inca que ens ha facilitat Miquel Pieres coneixem els casos de diversos pares de soldats morts a Cuba i de soldats repatriats que sol·licitaven de les autoritats militars les compensacions econòmiques que els corresponien. Així, Miquel Llompart Jaume, veí d'Inca, pare del soldat mort a Cuba Miquel Llompart Huguet, sol·licitava els beneficis que li corresponien segons la llei i adjuntava a la seva demanda un certificat de pobresa (18 de febrer de 1898). Un altre cas és el del soldat repatriat Joan Cladera Plomer, que demanava els «alcances» que li corresponien (17 d'agost de 1901). Encara el 9 de setembre d'aquell mateix any, l'inquer Bartomeu Beltran Ferrer, pare del difunt soldat Pere Josep Beltran Estrany, sol·licità els «créditos que a éste corresponden» al cap de la comissió liquidadora del dissolt batalló provisional de l'Havana.

Entre els repatriats, majoritàriament soldats d'infanteria, hi havia els caporals Llorenç Albertí Martorell, Antoni Ramis Martorell i Bernat Fiol Coll. També hi havia un sergent, Gabriel Genesta Garau, i un guàrdia civil, Miquel Ferrer Melià. La majoria dels repatriats procedien de Cuba, però n'hi havia set que tornaven de les Filipines i un de Puerto Rico.

El fet d'ésser un dels pocs nuclis de població illencs amb guarnició militar va fer que dos militars de carrera, peninsulars i relacionats amb Inca es destacassin a

(2) També sabem que el municipi d'Inca havia d'aportar 15 joves al contingent d'Ultramar de 1898. Com que anaren a lluitar 5 contingents, ens sortiria la xifra orientativa d'uns 75 inquers. Aquest càlcul no inclou els militars de carrera, els marins, els voluntaris i els qui eren a Cuba o les Filipines quan començaren les guerres.

Ultramar. Es tracta d'Agustín Luque Coca i José Rodríguez Casademunt. Agustín Luque fou coronel de la zona militar d'Inca (1887), fins que ascendí a general i passà a Melilla. A Cuba, es destacà en el combat de Paso Real (febrer de 1896) i fou condecorat i ascendit a general de divisió. El 1897, passà a comandar una divisió de l'exèrcit de Cuba. Va esser ministre de la guerra en diverses ocasions (1905, 1906, 1909-10, 1911-13 i 1915-17) i impulsà la construcció del quarter que duu el seu nom a Inca. El 1911 fou declarat fill il·lustre adoptiu d'aquesta ciutat. També se li dedicà un carrer.

José Rodríguez nasqué casualment a Inca el 1870. Va arribar a Manila el novembre de 1896 i participà en els combats de Silang, Zafra Dumana, Arayat i Imús. Va esser ascendit a capità (1897) i a comandant (1897) i rebé la creu llorejada de Sant Ferran (1903). Posteriorment, arribà a general i retornà a Mallorca per un temps el 1920. L'Ajuntament d'Inca li dedicà el carrer General Rodríguez (3).

L'abril de 1898, quan arran de la guerra amb els Estats Units es tenia por d'un atac contra Mallorca, es concentrà a Inca una brigada d'infanteria enviada des de la Península pel govern espanyol.

El sistema de reclutament espanyol, clarament classista, feia que hi hagués moltes de desigualtats territorials. Inca fou un dels municipis de les Balears que envià més joves a Ultramar, tant en xifres absolutes com en xifres relatives. A Mallorca, en xifres relatives, només superaren el percentatge d'Inca els municipis de Costitx, Manacor, Petra, Lloseta i Porreres, i en xifres absolutes, enviaren més soldats a Ultramar Manacor i Felanitx, a més, és clar, de Palma.

Aquest fet es pot relacionar amb una situació de crisi provocada principalment per l'arribada de la fil·loxera a Inca el 1892. En aquest municipi el conreu de la vinya era molt important. De les 404 h de vinya conrades el 1860, s'havia passat a les 847 h del 1875, i aquest conreu continuà creixent. S'ha de tenir en compte que Inca té una extensió total de 5.821 ha (4). Cap al 1884 l'Arxiduc Lluís Salvador afirmava que «la vendimia pone a sus habitantes en gran movimiento, pues los campos de sus alrededores producen mucho vino y a ello se debe que existan varias bodegas muy grandes» (5).

El creixement de la indústria sabatera d'Inca entre 1885 i 1904, inferior al de períodes posteriors, (6) no va poder compensar la crisi de la fil·loxera. Amb tot, l'inici de la Guerra de Cuba (1895) no perjudicà l'exportació de sabates a l'estranger pel port de Palma, ans al contrari, els anys 1895, 1896 i 1897 foren d'un gran crei-

(3) GUAL TRUYOLS, Simón (1986): *Un siglo de la historia de Inca a través de su guarnición militar (1879-1986)*, Palma, 1986, p. 27-32 i 121-135. Vegeu també JIMENEZ RIUTORD, Domingo (1992): *Luque Coca, Agustín*, a la «Gran Enciclopèdia de Mallorca», volum 8.

(4) BARCELÓ, Bartolomé (1958): *Inca y su término*, p. 7.

(5) LUIS SALVADOR, Archiduque (1958): *Los pueblos de Mallorca. El estribo sur de la Sierra y sus desfiladeros*, p. 154.

(6) PIERAS VILLALONGA, Miquel (1994): *El procés d'industrialització i l'organització del temps en el treball (mitjans s. XIX-1936)*, comunicació presentada a les Jornades d'Estudis Locals d'Inca de 1994.

xement (7). En canvi, el 1898 fou de crisi, la qual cosa sembla lògica si tenim en compte que els nord-americans bloquejaren completament Cuba entre l'abril i l'agost d'aquell any. Diuen que a l'empresari Antoni Fluxà li queien les llàgrimes en el port de Palma quan veia les comandes de Cuba que li havien retornat (8). Però aquesta crisi industrial de 1898 no afectà el reclutament a Ultramar, ja que el darrer contingent que anà a lluitar a les colònies fou el de 1896.

(7) MANERA, Carles; PETRUS BEY, Joana Maria (1991): *El sector industrial en el creixement econòmic de Mallorca, 1780-1985*, a «Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca», p. 13-59.

(8) FLUXÀ, Maria de Lluc: *Antoni Fluxà, visto por su nieta*, a «Dijous Bo», Inca.